

نشر کتب چاپ سنگی فارسی در هند و پاکستان

منوچهر آراسته^۱

حسنعلی فریدونی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی نشر کتب چاپ سنگی فارسی در شبه قاره هند و پاکستان بر اساس کتب چاپ سنگی موجود در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، کتابخانه ملی، کتابخانه مجلس، فهرست کتب چاپ سنگی کتابخانه گنج بخش پاکستان، کتابخانه های هند، منابع مرجع، سایتهای اینترنتی و... انجام شده است. با بررسی صورت گرفته در شهرهای بمبئی، لکهنو، کانپور، لاهور، کلکته، آگره، الله آباد، اجمیر، بهوپال، حیدرآباد، دیوبند، رامپور، پتیاله، جبل پور، دهلی، جونپور، شاهجهان آباد، بنگلور، علیگره، بجنور، کشمیر، اورنگ آباد، اکبرآباد، ملتان، گجرات، کراچی، کویت، پیشاور، راولپندی، عظیم آباد، سیالکوت و... مطبوعه و چاپخانه سنگی وجود داشته است. مهمترین مطبوعه منشی نولکشور^۳ بوده که در شهرهای لکهنو، بمبئی و کانپور و لاهور، کلکته، اجمیر، پتیاله و جبل پور دارای شعبه بوده است. منشی نولکشور، میرزا ملک الکتاب شیرازی میرعلینقی تاجرکاشانی، شیخ علی محلاتی حائری، محمد عبدالرحمن بن محمد روشن خان، میرزا ابوطالب شیرازی، مشهدی محمد رضا شیرازی، میرزا علینقی تاجر شیرازی، محمد علی بن اسماعیل شیرازی، محمد اسماعیل تاجر یزدی، محمد اسماعیل جهرمی زاده، میرزا علینقی صاحب تاجر شیرازی و... از بانیان اصلی نشر کتب چاپ سنگی در هند بوده اند.

کلید واژه‌های موضوعی: چاپ سنگی، کتابهای فارسی، هند، پاکستان

مقدمه

دو ملت بزرگ ایران و شبه قاره هند از روزگاران کهن به علت اشتراکات زبانی، نژادی و همسانی تمدن در منطقه، دارای روابط فرهنگی و اجتماعی همه جانبه‌ای بوده اند. یکی از عناصر مهم این میراث گرانبها، زبان فارسی است که در بین مردمان این منطقه چون آب روانی جاری بوده و هزاران شاعر، عارف و نویسنده از آن جرعه ها برگرفته و کتاب‌ها و آثار فوق العاده مهمی پدید آوردند که بسیاری از آنها حقیقتاً جاودانه شده اند. دو کشور ایران و هند دارای سوابق دیرینه و از تمدن و فرهنگ والایی برخوردارند و همین باعث شده است این همبستگی بین دو دولت و دو ملت در طول تاریخ وجود داشته و همواره شاهد شکوفایی و پیشرفت روابط باشیم. جمله‌ای از جواهر لعل نهرو نقل شده که هیچ دو کشوری را در تاریخ پیدا نمی‌کنیم که قدمت و توسعه ارتباطات آنها بیش از ایران و هند باشد و جمله دیگر که ایشان این است که در میان اقوام و مللی که به هند وارد شدند و با هند در تماس بودند پرتأثیرترین آنها ایرانی‌ها بودند. روابط چند هزار ساله‌ای که بین ایران و هند بوده از دوره‌های قبل از اسلام شروع شد و تا به حال ادامه داشته است. هم ایرانی‌ها به هند و هم هندی‌ها به ایران خدمت کرده‌اند. خدمات متقابل ایرانیان و هندی‌ها نسبت به هم خدمات برجسته‌ای در طول تاریخ بوده، چراکه بسیاری از عرفا، علماء، شعرا و اندیشمندان ایرانی هند را انتخاب کردند و به هند آمدند. هند سرزمین آمال، سرزمین آرزوها و تحقق اهداف عالیه و عرفانی آنها بوده است. ایران و هند از زمان‌های بسیار قدیم دارای روابط فرهنگی و سیاسی و اقتصادی بوده‌اند. نهرو در کتاب کشف هند می گوید: روزی زبان فارسی زبان رسمی و زبان طبقات تحصیل کرده در سراسر هند بود. هر شخص تحصیل کرده و با فرهنگ، می بایست یکی از دو زبان فارسی و یا سانسکریت را بداند. (تفصیلی، ۱۳۶۱، ص ۱۳۲).

^۱ کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

^۲ کارشناس اداره مخطوطات سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

شروع چاپ نخستین کتاب‌های فارسی در هند را باید اواخر قرن هیجدهم و اوایل قرن نوزدهم دانست. در طی قرن نوزدهم به تدریج بخش بزرگ این سرمایه اصلی و مهم میراث فرهنگی ایران در هند، یعنی کتاب‌های خطی از کتابخانه‌ها بیرون کشیده شد و به دو روش سربی و سنگی طبع شد. (غروی، ۱۳۵۰، ص ۱) باید یادآور شد که بسیاری از آثار فارسی برای اولین مرتبه در همین چاپخانه‌ها چاپ و منتشر شده و در اختیار علاقه‌مندان گذاشته شده است. از نیمه دوم قرن هجدهم که صنعت چاپ به هندوستان آمد تا کنون هزاران کتاب علمی، تاریخی، فلسفی، دینی و ادبی به زبان فارسی در شهرهای مختلف هندوستان به چاپ رسیده و به سراسر جهان منتشر شده است. می‌توان گفت که تقریباً کلیه شاهکارهای کلاسیک ادبیات فارسی قبل از ایران در هندوستان به چاپ رسیده و در جهان منتشر شده است. در سال ۱۸۱۰ اولین چاپخانه سنگی در کلکته تأسیس شد و در همین سال نخستین روزنامه به نام هندوستانی به زبان فارسی در کلکته منتشر شد. (معروفی، ۱۳۸۷)

استوری کتابشناس معروف می‌نویسد: "من شخصاً هنگام بازدید از لکهنو از چاپخانه‌های فارسی شهر که تعدادشان فقط برای چاپ سنگی دوازده عدد بود بازدید کردم که مهمترین و بهترین آنها دو چاپخانه متعلق به حاجی محمد حسین و مصطفی خان بود که کتاب‌های چاپ حاجی محمد حسین از لحاظ کم غلط بودن در سراسر هند ممتاز می‌باشند. این چاپخانه نیز دارای سرگذشتی جالب و شنیدنی است. در سال ۱۸۴۹ منشی رصدخانه لکهنو بنام کمال الدین حیدر، به امید آنکه بتواند وارد دربار شود و شغل و منصبی بیابد، تاریخ خاندان سلطنتی اوده را نوشت که توسط چاپخانه حاجی محمد حسین به چاپ رسید. اما وقتی آن را به نظر شاه اوده رساندند از دو عبارت آن خوشش نیامد و به فرمان وی رصدخانه و چاپخانه هر دو تخریب شد. به این ترتیب این چاپخانه تعطیل شد و چاپخانه‌های دیگر لکهنو نیز بحال نیمه تعطیل درآمدند. صاحب چاپخانه مسیحا در کانپور به صاحبان چاپخانه‌های فارسی در لکهنو پیشنهاد کرد که با دستگاه خود به کانپور مهاجرت کنند. گروهی از صاحبان چاپخانه‌ها این دعوت را پذیرفتند و به کانپور رفتند. بعضی از جمله مصطفی خان که دعوت مزبور را پذیرفت، شعبه‌ای نیز در لکهنو داشت اما هیچ وقت و در هیچ قسمتی از کتاب‌های چاپ لکهنو ذکری از محل چاپ نشده است. سه شهر مهم کلکته، بمبئی و لکهنو مراکز اصلی و اولیه چاپ کتاب‌های فارسی در هند بودند. در شهرهای دیگر هند نیز کار چاپ کتاب‌های فارسی دارای سابقه‌ای طولانی است. با آغاز نیمه دوم قرن بیستم تاریخ طلایی چاپ و انتشار کتاب فارسی در هند تمام شد. استقلال پاکستان سبب گردید که مسلمانان مهاجر بقایای کتاب‌های خطی و چاپی فارسی را که از دستبرد کتاب دوستان اروپایی برکنار مانده بود با خود به پاکستان ببرند. سیاست فرهنگی دولت مستقل هند هم اگر چه بر دوستی با کشورهای مسلمان و بخصوص فارسی‌زبانان استوار شده، اما با تقویت زبان‌های محلی و رسمی شدن زبان هندی، کار پیشرفت زبان فارسی را در هند کند و کندتر ساخت." (غروی، ۱۳۵۰، ص ۱۰)

وقتی صحبت از آثار مکتوب فارسی در شبه‌قاره می‌شود، نباید کتاب‌های چاپ سنگی را فراموش کرد که بازوی فرهنگ اسلامی و بومی در شبه‌قاره است. صنعت چاپخانه در شبه‌قاره، زودتر از ایران شروع به کار کرد و ما در سال ۱۷۸۱ م شاهد چاپ اولین کتاب فارسی که انشای هرکرن باشد، بودیم. از آن سال تا امروز هیچ وقفه‌ای در چاپ و نشر کتاب فارسی در شبه‌قاره نیفتاد. البته قرن ۱۹ و نیمه اول قرن ۲۰ میلادی اوج چاپ کتاب فارسی و رونق چاپخانه‌ها در شبه‌قاره بود تا حدی که ناشران و تاجران کتب خجند، کابل، قندهار و قفقاز که ظاهراً در کشورهای متبوع خود امکانات چاپ را نداشتند، چاپ کتاب را به چاپخانه‌های شبه‌قاره سفارش می‌دادند و نسخه‌ها را به کشورهای خود می‌بردند. از سوی دیگر بمبئی مرکز استقرار ناشران و تاجران ایرانی الاصل بود و آنان بیشتر، آثار ایرانی را در چاپخانه‌های بمبئی چاپ می‌کردند. تعداد کتب فارسی چاپ سنگی شبه‌قاره، بالاتر از تعداد کتب مشابه در ایران است.

بسیاری از کتاب‌های فارسی که در هند به طبع می‌رسید چون برای مردم ایرانی یا مصرف در ایران بود پشت آنها را با نام سلاطین ایران یعنی ناصرالدین شاه مزین می‌کرده‌اند.

کتابخانه‌های ایران علی‌الخصوص کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی و کتابخانه‌های دیگر مانند کتابخانه ملی، کتابخانه مجلس و... دارای کتب چاپ سنگی نایاب و کمیاب است که در موضوع‌های مختلف بوده و در شهرهای هند و پاکستان و کشورهای مختلف چاپ شده‌اند. نظر به خدمات ارزنده چاپخانه‌ها در شبه قاره هند در زمینه گسترش و توسعه و تعمیم زبان و ادبیات فارسی بی‌مناسبت نیست پیشینه نشر کتب چاپ سنگی فارسی در شبه قاره هند مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین با توجه به مطالب فوق و علی‌رغم ارزش این منابع مسئله پژوهش حاضر این است که مشخص نیست در چه شهرهایی از هند مطبعه چاپ سنگی وجود داشته و بانیان نشر کتب چاپ سنگی چه افرادی بوده‌اند. شواهد و قرائن و کتب موجود در کتابخانه‌های ایران و فهرست‌های چاپی موجود نشان می‌دهد که در گذشته صنعت چاپ سنگی در هند قبل از ورود صنعت چاپ سنگی در ایران وجود داشته و بسیاری از نسخه‌ها به سفارش سلاطین و علماء و تاجران و کتابفروشان جهت چاپ در هند سفارش داده شده‌اند. هدف اصلی این مقاله بررسی پیشینه نشر کتاب‌های چاپ سنگی فارسی هند است. اینکه ۱. در چه شهرهایی از هند و پاکستان مطبعه و چاپخانه چاپ سنگی وجود داشته است. ۲. چاپخانه و مطبعه‌های سنگی در شهر هند و پاکستان چه نام داشته‌اند؟ و ۳. بانیان نشر کتب چاپ سنگی در هند و پاکستان چه اشخاصی بوده‌اند؟

روش کار در دستیابی به هدف این مقاله به شیوه تحقیق کتابخانه‌ای بوده و منابع این پژوهش مبتنی بر کتاب‌های کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، کتابخانه ملی، کتابخانه مجلس، سایت‌های اینترنتی کتابخانه‌های هند، فهرست کتاب‌های فارسی چاپ سنگی و کمیاب کتابخانه گنج بخش پاکستان، فهرست‌ها، کتابشناسی‌ها و... است. بر این مبنا نخست سعی گردید کتاب‌های چاپ سنگی در دسترس چاپ شده در هند بررسی و اطلاعات مورد نیاز استخراج گردد.

بطور کلی، بررسی‌های مولفان نشان می‌دهد علی‌الظاهر در شهرهای بمبئی، لکهنو، کانپور، لاهور، کلکته، آگره، الله‌آباد، اجمیر، بهوپال، حیدرآباد، دیوبند، رامپور، پتیهاله، جبل پور، دهلی، جونپور، شاهجهان‌آباد، بنگلور، علیگره، بجنور، اکبرآباد، اورنگ‌آباد، ملتان، گجرات، کراچی، کویت، پیشاور، راولپندی، عظیم‌آباد، سیالکوت و... مطبعه چاپ سنگی وجود داشته است.

در ذیل نام شهر و مطبعه‌هایی شناسایی شده در هر شهر نام برده می‌شود.

لکنو یا لکهنو: پایتخت ایالت اوتار پرداش در هند است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه فیض محمدی، منشی گلاب سنگه، جعفری، منشی نول کشور، علوی علی بخش خان، انوار المطابع، منشی پراگ زائرین، مسیحایی، اثنا عشری، سیدعابد علی، منشی تیج کمار، گلزار، انوار احمدی، مجتبائی، محمد حسین و ولی محمد، عیسوی، رام کمار پریس، خورشید راسی پریس، اوده، انوارالمطابع، سرکاری، سلیمانیه برقی پریس، اوصح المطابع، امع المطابع، یوسفی، حیدریه، مطلع نور، اشرف الاخبار، مشرق الانوار، فیض احمدی، علوی، گلزار محمدی، دبدبه احمدی، علوی محمد علی بخش خان، مولائی، فخرالمطابع، ثمره‌ندی، راجه رام کمار، محمد

یوسف، نقوی (کارخانه عماد الاسلام)، سرفراز، محمدیه، مجمع العلوم، جعفریه، امامیه مشن، اوده، نظامی، محمدی، یوسفی، رضایی، مصطفایی، نور المطابع، حسینی، مطلع الانوار، انوار الاخبار، نقوی، مظفری، قاسمی، ریاض الرضا، بوستان (بوستان) مرتضوی، فیض، مظهرالعلوم، خزینه الدرر، جعفری، انوار محمدی، حافظ محمود حسن

بمبئی: شهر، مرکز ایالت مهارشتر در هند. بمبئی از بنادر عمده و دومین شهر پر جمعیت هند است. این بندر در غرب هندوستان و کنار اقیانوس هند قرار دارد. بمبئی در سده سیزدهم و نیمه اول سده چهاردهم، از مهمترین مراکز طبع و نشر کتابهای فارسی و عربی بود و در آنجا بسیاری از صاحبان چاپخانه ها با ملیت ها و گرایش های مذهبی گوناگون به انتشار آثار فارسی در رشته های مختلف علمی و علوم دینی اشتغال داشتند. مطبعه های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه میرزا کریم صاحب شیرازی، فیض رسان، امیرالدین، علی محلاتی حائری، دادو میای، احمدی، سعادت آیت مظفری، محمد حسین بن محمد سلیم منشی، سلطانی، جعفری، الحسنی، دت پرست پریس، رحیمی، کریمی، داوودی، حسنی، حسینی، قادری، نادری، بلالی، یونیورسال پریس، شاهجهانی، سپهر، خورشید، حیدری، میرزا ابوطالب شیرازی، شهابی، مصطفوی، فتح الکرم، محمدی، مصطفایی، چیترا پاریها، انجمن اخوت (خلافت)، گلزار حسنی، علوی، ملک الکتاب شیرازی، جهانگیر لیتهو پریس، کارخانه محمدی، مظفری، پریس آگره، محمدرحیم خان ملک التجار، برجیس، ناصری، اسلامی، مجتبائی، صفدری، جهانگیری، محمدیه، العلوم، گلبهار، نخبه الاخیار، منشی نول کشور، منشی فضل الدین، اعجاز محمدی، عباسعلی شیرازی، الاسلام، شیخ عبدالوهاب شیرازی، محمد حسن کاشانی، نظامی، شرفعلی، شیرازی و سلطانی، چیترا پریها پریس، لچهن، مخدومی، منشی فضل الدین، برتش اندیا پریس، مشهدی محمد رضا شیرازی

لاهور: یکی از شهرهای پاکستان و مرکز ایالت پنجاب این کشور است. مطبعه های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه مبارک علی، کریمی، چاپخانه کتابخانه طلوع اسلام، مکتبه قادریه، علمی پریس هپتال رود، فیض عام، نگینه پریس، پنجاب یونیورسیتی، راجپوت پرنیتینگ لاهور، مفید عام، پریس سیم، علمی پرنیتینگ پریس، عالمگیر الیکترک، احمد تاجر کتابفروش کشمیری، نسیم پریس، هوئی، اسلامی، شیخ جان محمد الهبخش، رفاه عام، نگینه سیم پریس، پنجابی، مصطفائی، افصل، گلزار محمدی، دین محمدی، آفتاب عالم پریس، شیخ برکت علی، منشی گلاب سنگه، خورشید عالم پریس، انوار احمدی، حمایت اسلام پریس، رفیق عام پریس، ضیاء القرآن، قادریه، عام پریس، قیصربرادرس، سرکاری، اتفاق، پردیس، عزیزی، اسلامی سیم پریس، پریس ویکتوریا، امپیر نیوئیل پریس، شمس الهند، رفاه عام پریس، یونیورسال پریس، احسن المطابع، منشی نول کشور، گلشن رشیدی، سلطانی، سیفی، شمس الهند، گیلانی، پنجاب یونیورسیتی، هوپ، محمدی، مکتبه نبویه، مقبول عام پریس، سرکاری، انشا پریس، تعلیمی پرنیتینگ پریس، کتب خانه اعظم لاهور، منشی فخرالدین، جامی، صحافی، کاشی رام پریس، حجازی پریس، اتالیق هند، علیمی، فیروز پرنیتینگ پریس، کیکستن پریس، حمیدیه استیم پریس، شفیق پریس، زاهد بشیر پریس، کاشی رام، مجتبائی، کارونیشن پریس، اتحاد پریس، کوه طور، استقلال پریس، نویس پریس، حیدری پریس، گلزار هند، نامی پریس، رین پریس، روتری پرنیتینگ پریس، قادری، دامنگیر، مسلم پریس، رحمانی، بهاول پریس رشید آرت پریس، هندوستانی، جلوه نور، المعارف، نقوش پریس، ناظری، حسامی، مطلع نور، نذیر پرنیتینگ پریس، آکادمیک پریس، مطلع نور، پاکستان تایمز پریس، ایور گرین پریس، پاکستان اینترنشنال پرنتر، ایزدی، نیر اعظم

دهلی: در ناحیه مرکزی نیمه شمالی هند. دهلی دومین کلانشهر بزرگ هند است و دهلی نو، پایتخت هند نیز بخشی از این کلانشهر است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه تجلی پریس، سب رنگ کتاب گهر، مفید الخلاق، الیکرک پرینتینگ ورکس، محمود المطابع، مطبوعه جدید پریس بلیماران، رلی پرسینک کس فائن ادلیتهوت برانچ دریا گنج، مصطفایی، الجید، احمدی، مکتبه الرحیمیه، انصاری، کتابخانه رشیدیه، سیدالمطابع، مجتبیایی، کتب خانه سلیمانیه، دلی پرینتینگ، احمد صدیقی، جمال پرینتینگ پریس، سلیمانی چرخی دالان، جان جهان، محبوب المطابع، برقی پریس، اثنا عشری، محمدی، محب، مکتبه الاعزازیة، کتابخانه نذریه، پریس هندو، اکمل المطابع، یوسفی، میرفرالدین، مرتضوی، ناروقی دهلوی، نظامی، عبدالغفور، دارالسلام، علوم، مسلم پریس، نادرالمطابع، اخبار اردو پریس، عنایت حسین، مسلم بک دیو، فیض عام، حسنی، هندو لیتھو گریگ پریس، جامعه پریس، فاروقی، تحفه هند، ناصری، رضوی، منبع فیض، جنرال پرینتینگ پریس، هندو، رای بهونی پرشاد، میور پریس، سراجی، مطبع العلوم، شرف المطابع، افتخار دهلی، اخبار خیرخواه هند

حیدرآباد: یا حیدرآباد دکن، یکی از شهرهای بزرگ هند و مرکز ایالت آندرا پرادش هند و پایتخت سلسله نظامهای دکن است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه شمس المطابع، سیدی، حیدرآباد، مسیح الزمان، نواب نامه نگار، قادری، اعجاز مشین پریس، عهدآفرین برتی پریس، سیدی دارالشفاء، حیدری، معین پریس، مفید عام، صحیفه، عزیز دکن، عزیر المطابع، شوکت الاسلام، مفید دکن، خیرخواه، مکتبه سعدی، اعظم استیم پریس، اسلیم پریس، چادمینا، شمس الاسلام، فخر نظامی، امیدیه، مشین پریس، محبوب شاه، دستگیری، سرکارعالی انتظامی، محمدی، صابری، مکتبه عزیزیه، عثمان پریس، جامعه عثمانیه، محبوب پریس، بشیر دکن، فیض الکریم، نورالاسلام، انوار الاسلام، تاج پریس، رزاقی مشین پریس، فخری، سعید آرت پریس، محمود پریس، شمسی، نظام دکن، دارالطبع صدر انبار خانه، عند آفرین برقی پریس

کانپور: بزرگترین شهر ایالت اوتار پرادش است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه منشی نول کشور، نظامی، مجیدی، نجم العلوم، هوپ پریس، نامی پریس، انتظامی، شعله طور، حاجی محمدحسین، محمود مطابع، جعفری، قیومی، رزاقی، مجیدی، قیومی، قیومی، مجیدی، مسیح الزمان، شعله طور، مصطفایی، انتظامی، اوصفی، احمدی، مجتبیایی، مسیحایی، عزیری، محمدی، وحیدی پریس، آصفی

کلکته: مرکز ایالت بنگال غربی و پایتخت پیشین هندوستان است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه محمدی، تعلیمی، اردوگائیه، حبل المتین، میرزا عبدالکریم تاجر، امامی، انجمن آسیایی بنگال معارف، قادری، لیتوگراف، علوی، منشی نولکشور، عبدالمجید، هادی المطابع، نورالافاق، بشیری، بپتست مشن پریس، مطلع الشمس، مسیحی، احمدی، برکتی، دی چرچ مشن پریس، مجیدی، پرسین پریس، کلیمی پریس، اندیان سن پریس، مظهر العجایب

اگرا: در جنوب دهلی نو واقع شده است. تاج محل که یکی از عجایب هفت گانه جهان می باشد در همین شهر قرار دارد. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه مفید عام، الهی، ممتازیه، اسلیم پریس، نامی شمسی، پریس آگره، کاشانه ادب، اکبری، سیستم پریس، دبذیه
حیدری، خیرخواه اسلام، ابوالعلائی پریس، مفید خلاق، لاء پرینتینگ پریس، ستاره هند

دیوبند: شهری در هند واقع در شمال شرقی دهلی است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:
مطبعه کتابخانه اعزازی، قاسمی، کتب خانه امدادیه، مکتبه الاعزازی، نشنال پرینتینگ پریس، کتب خانه رحیمیه

الله‌آباد: شهری است در ایالت اوتار پرادش در شمال کشور هندوستان. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه انوار احمدی، رام ناراین لعل، رام ناراین لال ارن کمار، و علی بخش‌خان، اسرار کریمی، انوار احمدی، مصدر البرکات، اله آباد پلاک ورکس پریس.

بهوپال: مرکز ایالت مدهیاپرادش است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:
مطبعه الصدیقی، شاهجهانی، حمیدی، گورنمنت پریس، البهوپالته، فیض شاهجهانی

جونپور: شهری در ایالت اوتارپرادش هند است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:
مطبعه کاظمی

اجمیر: شهر اجمیر در ایالت راجستان در کشور هند واقع شده‌است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:
مطبعه اسلامیة پریس و منشی نولکشور

رامپور: شهر رامپور در ایالت اوتار پرادش در کشور هند واقع شده‌است. مطبعه‌های شناسایی شده در این شهر عبارتند از:

مطبعه سرکاری، تاج المطابع و احمدی

شاهجهان آباد (دهلی کهنه): نام قدیم دهلی است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبع صدیقی، فخرالمطابع، میرزایی، راب بهوانی پرشاد، آفتاب هند

پتیاله: منطقه ای در هند است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبعه منشی نولکشور

جبل پور: منطقه‌ای در هند است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبعه منشی نولکشور

بنگلور: این شهر در جنوب هند واقع شده و مرکز ایالت کارناتاکا است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:

مطبعه نبوی، فردوسی، احمد قلندر، سید عبدالقادر و سید عبدالرشید

بجنور: ناحیه و شهری در بخش روھیل کھند در ولایت اوتار پرادش در شمال هند است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:

مطبعه کریم المطابع

اورنگ آباد: شهری در هند از ایالت بمبئی است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:

مطبعه خیبر

اکبرآباد: مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:

مطبعه مفید عام

علیگره: شهری در هند در ایالت او تارپرادش است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:

مطبعه شروانی پرنیتینگ پریس، مسلم یونیورسی پریس، انسیتو کالج علیگره

جمون: ایالتی در هند است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:

مطبع سرکاری

عظیم آباد (پتنه): نام شهر پاتنا که پایتخت ایالت بهار هندوستان است. در گذشته نام این شهر عظیم‌آباد بوده است.

مطبعه گلشن بهار در این شهر فعالیت داشته است.

کشمیر: نام منطقه‌ای است که زمانی دارای دولتی سلطنتی در هیمالیا بوده و امروزه بخش‌هایی از آن مورد ادعای

کشورهای چین، هندوستان و پاکستان است. هند دو سوم کشمیر را کنترل می‌کند و پاکستان یک سوم باقیمانده را در

کنترل خود دارد. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:

مطبعه گلستان، اعلی پریس در این شهر فعالیت داشته اند.

ملتان (مولتان): یکی از شهرهای قدیم پاکستان در استان پنجاب مابین پنجاب و سند است. در جنوب غربی لاهور

مطبعه مکتبه کریمیه، فاروقی کتب خانی در این شهر فعالیت داشته اند.

گجرات (پاکستان): سرزمینی است در مغرب پنجاب جزو کشور پاکستان. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه

عبارتند از:

مطبعه پنجاب الیگرک پریس، عطای الهی

کپورتپهله: منطقه ای در پاکستان است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبع نولکشور پریس، جکجیت پریس

کراچی: بزرگترین شهرستان اصلی، بندر اصلی پاکستان، همچنین پایتخت استان سند است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبعه سعیدی، لیتهو پرنینگ ورکس، مطبع فیض محمدی، جاوید پریس، ایجو کیشنل پریس، عباسی پریس، اصح المطابع، محمدی

کوئته: بزرگترین شهر و پایتخت استانی از استان بلوچستان پاکستان است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبعه اسلامی پریس

راولپندی: شهری در پاکستان در نزدیکی پایتخت پاکستان اسلام آباد در استان پنجاب است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبعه سول ایند ملتری پریس، منشی فخرالدین، نورآرت پریس، ایس تی پرنتر، اسلامی ستیم پریس

پیشاور:

مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از: مطبعه حاجی محمد شریف عبداللیف، منظور عام پریس، نودانی کتب‌خانه، فاروقی، سرحد الیگیرک پریس، فرنتر ایدوکیت پریس، مفید عام پرنیتینگ ورکس، حمیدیه پریس، هندو پریس، شاهین برقی پریس، گیس پرنیتینگ ورکس، مقبول عام پریس

سیالکوت: شهری در شمال شرقی پاکستان نزدیک مرز کشمیر در ناحیه پنجاب است. مطبعه‌های شناسایی شده در این منطقه عبارتند از:
مطبعه مفید عام پریس

با بررسی نسخه‌های چاپ سنگی بانیان زیادی در نشر کتب چاپ سنگی دخالت داشته‌اند که در ذیل می‌توان به اشخاصی که نقش برجسته‌تری در کتب چاپ سنگی داشته‌اند، اشاره کرد.

*منشی نول کشور

منشی نول کشور در سوم ژانویه ۱۸۳۶ در دهکده ای کوچک در قریه مستونی از مضافات علیگره به دنیا آمد. پدرش منشی جمنا داین نیز مردی فاضل و علم دوست بود. منشی نولکشور همچون دستور آن زمان مشغول تحصیل زبان فارسی و عربی شد. (راجکمار، ۱۹۷۲، ص ۶) نول کشور فارسی و عربی و هندی و سانسکریت را در کالج آگرا خواند و

پس از پایان تحصیل در سن ۱۸ سالگی موفق به ملاقات با منشی هارسوخرای^۴ شد. شخص اخیر ناشر و سردبیر نشریه‌ای بنام کوه نور در لاهور بود. این ملاقات در زندگی منشی جوان یک نقطه عطف بود و مسیر زندگی او را به کلی تغییر داد. وی با هارسوخرای به لاهور رفت و از نزدیک با کارهای فنی و علمی و اداری یک چاپخانه و یک نشریه آشنا شد. (غروی، ۱۳۵۰، ص ۹) منشی جوان در سال ۱۸۵۸ به لکنهو آمد و در آغاز همین سال با ساختن چند ماشین چاپ دستی و تهیه مقداری سنگ، چاپخانه خود را دایر ساخت و روزنامه‌ای نیز بنام اوده اخبار^۵ به زبان اردو تأسیس کرد و اشاعت قرآن حکیم و دیگر کتب اسلامی نمود. (راجکمار، ۱۹۷۲، ص ۳) تأسیسات نول کشور به تدریج تاجایی گسترش یافت که در اواخر قرن نوزدهم پس از چاپخانه آلپین^۶ در پاریس بزرگترین چاپخانه جهان بود، هزار و دویست نفر کارگر و کارمند داشت که در میان ایشان شاعران معروف، نویسندگان مورخان و روزنامه‌نگاران بزرگ نیز بودند. نول کشور برای اینکه مسئله کمبود کاغذ را حل کند در نزدیک لکنهو یک کارخانه کاغذسازی به نام کارخانه کاغذسازی هند علیا تأسیس کرد. (غروی، ۱۳۵۰، ص ۹) این مرد دانشمند در سال ۱۸۹۵م این جهان را بدرود گفت و بعد از وفات وی چاپخانه اش توسط منشی پراگ نرائن اداره گردید. (راجکمار، ۱۹۷۲، ص ۳)

در ایران شاید نام منشی نول کشور برای افراد اهل فرهنگ و تحقیق نام آشنایی باشد ولی مردم عادی ممکن است این شخصیت بزرگ را نشناسند. منشی نول کشور در شهر لکنهو چهار هزار نسخه کتاب به زبان‌ها، فرهنگ‌ها و ادیان مختلف به چاپ رسانید که سهم کتاب‌های فارسی و فرهنگ تشیع در میان آنها بسیار قابل توجه بود. خدمتی هم که این انسان بزرگ به فرهنگ ایران، به فرهنگ هند و به فرهنگ دیگر نقاط دنیا و به بسیاری از زبانهای هند و زبان‌های دیگر کرد خدمت بسیار بزرگی بود. وی در آن زمان با اینکه هندو بود حتی کتب تشیع را هم منتشر کرد. بسیاری از اشعاری که در مورد شخصیت‌هایی مثل حضرت پیامبر(ص)، حضرت علی(ع)، حضرت امام حسین(ع) سروده شده بودند در روزگاری که منشی عهده‌دار لکنهو بود چاپ شد. منشی نول کشور در شهرهای مختلفی مثل لکنهو، رامپور، لاهور، بمبئی، اجمیر، کانپور غیره چاپخانه ایجاد کرده بود. (نقوی، ۱۳۸۹، ص ۷۳)

اهمیت کار نول کشور در این است که وی در عصری کار مهم نشر کتاب خود را آغاز کرد که کتاب‌های گران قیمت هند طبق نقشه‌ای درست و حساب شده از هند خارج و به کتابخانه‌ها و موزه‌های انگلستان منتقل می‌شد. در عصر چاپ سنگی وی در پی جویی نویسندگان و خطاطان خوب بود که بتواند کتاب‌های فارسی را با خط خوب بنویسند و نیز در صدد یافتن نسخ خطی نایاب و مهم برآمد و تا حدودی نیز در این برنامه‌ها موفق شد. او در مورد چاپ کتاب به ارزانی و خوبی کتاب عقیده داشت و کتاب‌های چاپ نول کشور از این لحاظ در سراسر هند ممتاز بود. تاریخچه چاپ نول کشور در حقیقت تاریخ ادبیات شرقی است. (غروی، ۱۳۵۰، ص ۹)

با بررسی صورت گرفته مطبوعه منشی نول کشور در شهرهای لکنهو، رامپور، لاهور، بمبئی، اجمیر، کانپور شعبه داشته است. البته اکثر کتب در چاپخانه شهر لکنهو چاپ گردیده است. همچنین نولکشور در چاپخانه‌هایش کتاب‌هایی به زبان فارسی، عربی، اردو و انگلیسی و در موضوعهای قرآن و تفاسیر قرآنی، حدیث و اصول حدیث، فقه و اصول فقه، اخلاق و تصوف، سیرت، تاریخ، عقائد و علم کلام، فرائض، حکمت و فلسفه، هیئت، بلاغت، علم ادب، منطق، صرف و نحو، عروض و قوافی و شعرگویی و معما، ریاضی و هندسه، موسیقی، ادب انشا، قواعد و اخلاق فارسی، نجوم و رمل، طب یونانی، خوش نویسی، اوراد شروح و علم نحو، علم صرف عربی، علم معانی و بیان، لغات و فرهنگ، میلاد، نعت و

^۴ Harsukhrai

^۵ Awdh Akhbar

^۶ Alpine Press

منقبت و شهادت نامه ها، لغت طبی، منظومات فارسی، کلیات و دواوین شعراء، قصاید، مثنویات و متفرق، مثنویات فارسی، تذکره شعرای فارسی، نثر فارسی، زبان و ادب، گلستان و بوستان سعدی، فرهنگ و لغات فارسی، ترجمه های کتب سانسکریت در زبان فارسی، علم تاریخ، سوانح و سفرنامه ها، ترجمه کتاب های فارسی در زبان اردو و هندی، ترجمه کتاب های عربی، فارسی به زبان انگلیسی، متفرق علوم و معلومات عامه، سیر و سوانح و تذکره ها، کلیات و دیوان، قصه ها، نصاب فارسی چاپ کرده است.

*میرزا محمدبن محمد رفیع شیرازی

میرزا محمدبن محمد رفیع شیرازی ملقب به خان بهادر و ملک الکتاب، بازرگان اهل شیراز در ۱۲۸۵ نخستین شرکت نشر و فروش کتابهای فارسی بمبئی را تأسیس کرد. او در این کار چنان موفق بود که به ملک الکتاب معروف شد. میرزا محمد شیرازی یکی از آنان است که بیشترین آثار فارسی را در بمبئی چاپ کرده است. از آثار وی می توان به آثار الاحزان یا ریاض البکاء؛ آداب العیش، درر الاسرار، الف نهار؛ آیات الولاية و برهان الهدایه؛ تربیت نامه و اندرز نامه ها در مواظظ؛ عشرت النساء در سلوک زنان با شوهران؛ کشف الصنایع و مخزن البضایع و مختصر و منتخب آن به نام منتخبات و مجربات محمدی؛ نخب جابری در علم اکسیر و...؛ اهتمام در انتشار کتابهای: آیین در قانون سلطنت، تاریخ گیتی گشا در تاریخ زندیه، تاریخ ماوراءالنهر، تذکره ی دولتشاه سمرقندی، تذکره ی مرآة الخیال امیر شیر علی خان لودی، جامع العلوم یا ستینی امام فخر رازی، دیوان خواجه نصیر طوسی، دیوان سلمان ساوجی، زینة البلاد فی تاریخ بغداد، گنجینه ی دانش مستشارالدوله یوسف، مجمع الصنایع کامران شیرازی، مفتاح التفاسیر حافظ محمد شریف بن عبدالله بالی زاده، نزهة الارواح میر حسین حسینی هروی ابن میر عالم، نقد النصوص فی شرح الفصوص صدرالدین قونوی. مرآت الزمان، تاریخ انگلستان، و تاریخ یونان قدیم. اکسیرالتواریخ و سیرالائم، ظهور بمبئی، تحفه الخواتین، تذکره الخواتین و... اشاره کرد.

در زیر تنها به ذکر نام سایر افراد برجسته در چاپ کتابهای چاپ سنگی در شبه قاره هند اشاره می کنیم:

- میرعلینقی تاجرکاشانی
- شیخ علی محلاتی حائری
- محمد عبدالرحمن بن محمد روشن خان
- میرزا ابوطالب شیرازی
- مشهدی محمد رضا شیرازی
- میرزا علینقی تاجر شیرازی
- محمد باقر تاجر شیرازی
- محمد علی بن اسماعیل شیرازیچ
- محمد اسماعیل تاجر یزدی
- محمد اسماعیل جهرمی زاده
- میرزا علینقی صاحب تاجر شیرازی
- شیخ عبدالوهاب بن محمد مومن شیرازی
- منشی پراگ نرائن برادر زاده منشی نولکشور که بعد از او سرپرست مطبعه منشی نولکشور گردید.

- منشی تیج کمار
- منشی گلاب سنگه
- شیخ احمد شیرازی
- محمد حسین صاحب تاجر کاشانی
- محمد عبدالرحمن بن محمد روشن خان
- ابوسعید خان بن عبدالرحمن خان
- مسیح الزمان ولد مولوی نور محمد
- محمد عبدالواحد بن محمد مصطفی خان
- محمد علی بخش خان
- شیخ الهی بخش و محمد جلال الدین در لاهور فعالیت داشت است.
- شیخ مبارک علی تاجر کتب در لاهور فعالیت داشت است.
- تیج کمار وارث نولکشور
- محمد سعید تاجر کتب کراچی
- ملک سراج الدین
- ملک دین محمد
- حاجی محمد سعید تاجر کتب کلکته
- شیخ غلامعلی و پسران
- فقیرالله و عبدالعزیز و عبدالقادر بن احمد جامی در لاهور فعالیت داشته اند.
- شیخ برکت علی شوکت علی در لاهور فعالیت داشت است.
- میرزا محمد علی شیرازی (کشکول)
- قاضی عبدالکریم بن قاضی نور محمد در بمبئی فعالیت داشت است.

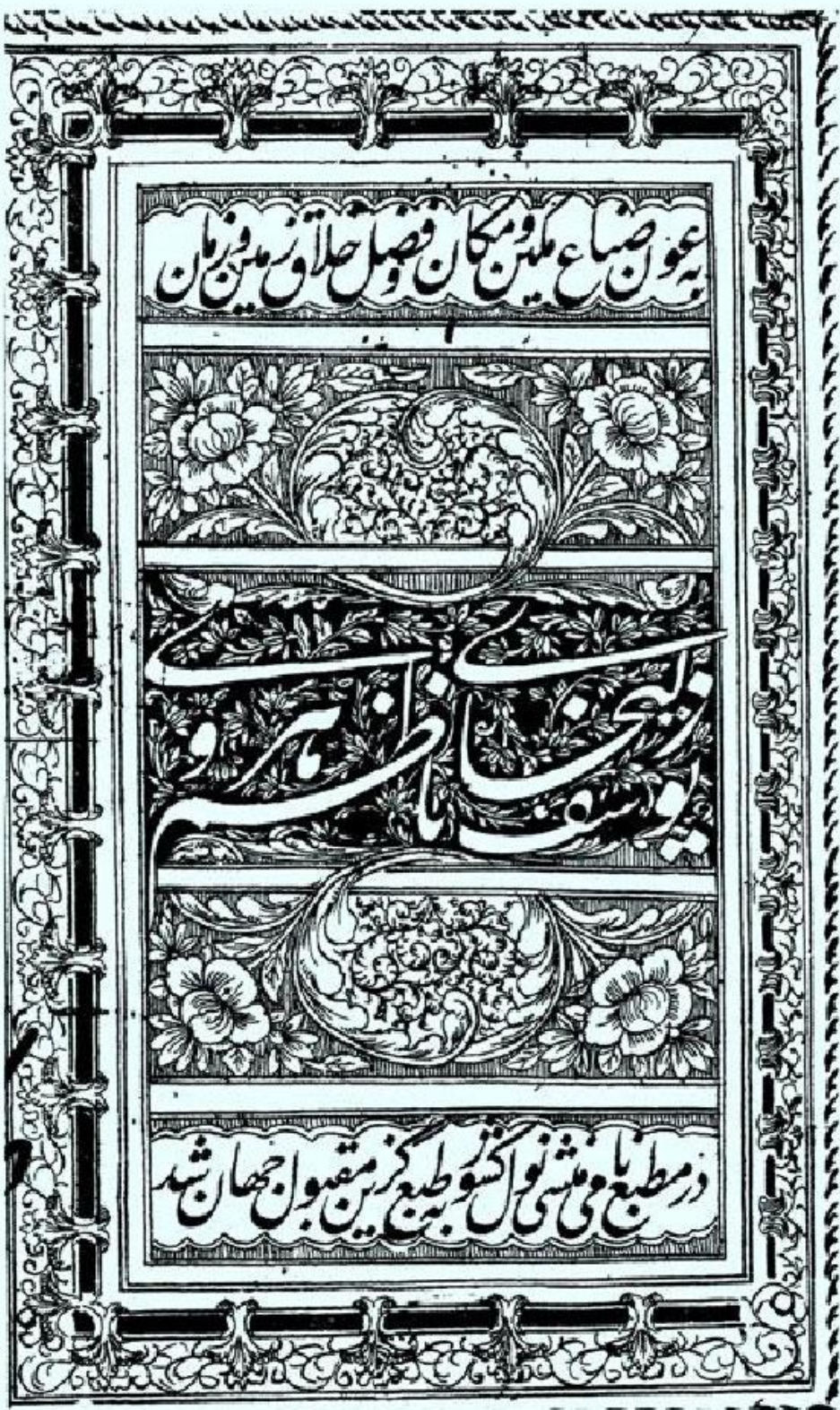
نتیجه گیری

بررسی کتاب‌ها و مطبعه‌های شناسایی شده نشان می‌دهد چاپ کتب سنگی فارسی در هند و پاکستان دارای سابقه‌ای طولانی است. شبه قاره هند غالباً بزرگترین مرکزی بوده که آثار مختلف فارسی در آنجا چاپ و به نقاط مختلف جهان که نیاز به این آثار داشتند صادر می‌گردیده است. شهرهای دهلی، لاهور، بمبئی، کلکته، حیدرآباد، لکهنو و کانپور و ... مراکز اصلی و اولیه چاپ کتاب‌های چاپ سنگی فارسی بوده و مطبعه‌های زیادی در این شهرها فعالیت داشته‌اند. این امر نشان دهنده نیاز به کتب فارسی در همه نقاط شبه قاره هند و نشان دهنده این است که ملت‌های بزرگ ایران و شبه قاره از روزگاران کهن دارای روابط فرهنگی و اجتماعی همه جانبه‌ای بوده‌اند. همچنین این مساله می‌تواند بیانگر عمق نفوذ و رونق زبان فارسی در شبه قاره هند هم باشد به گونه‌ای که می‌توان گفت که کتاب‌های چاپ سنگی فارسی بازوی فرهنگ اسلامی و بومی در شبه قاره هند و پاکستان است.

نقوی اسیف جایسی، مصطفی حسین (۱۳۸۹). **منشی نولکشور حیات و خدمات**. دهلی: مرکز تحقیقات فارسی راینزی فرهنگ جمهوری اسلامی ایران.

روزنامه تجار و بازرگان
شماره ۱۳۹۱
۱۳۹۱

نشریه اکثر و یکی سازمان کتابخانه حوزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

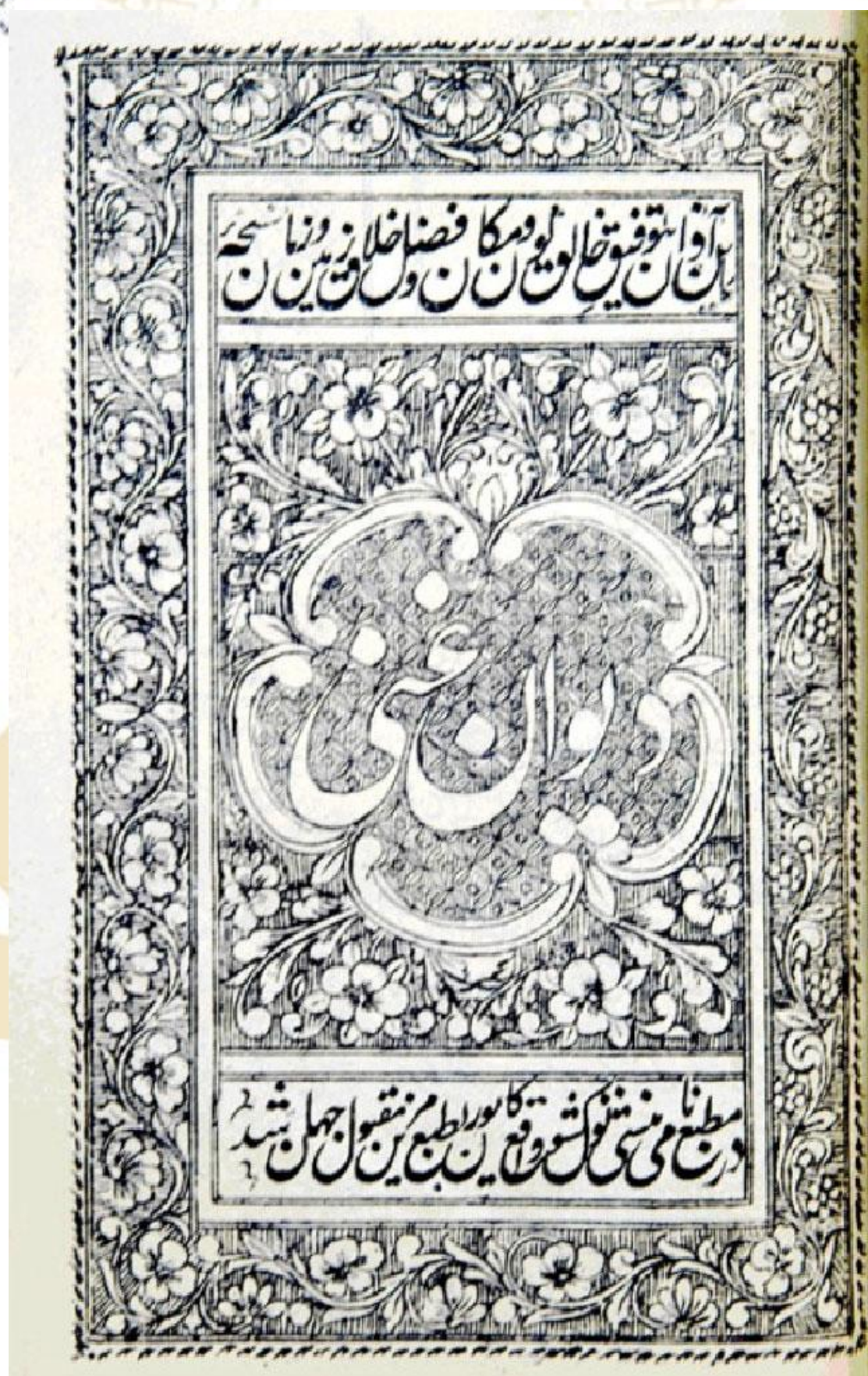

تصویر شماره ۱. یوسف و زلیخا

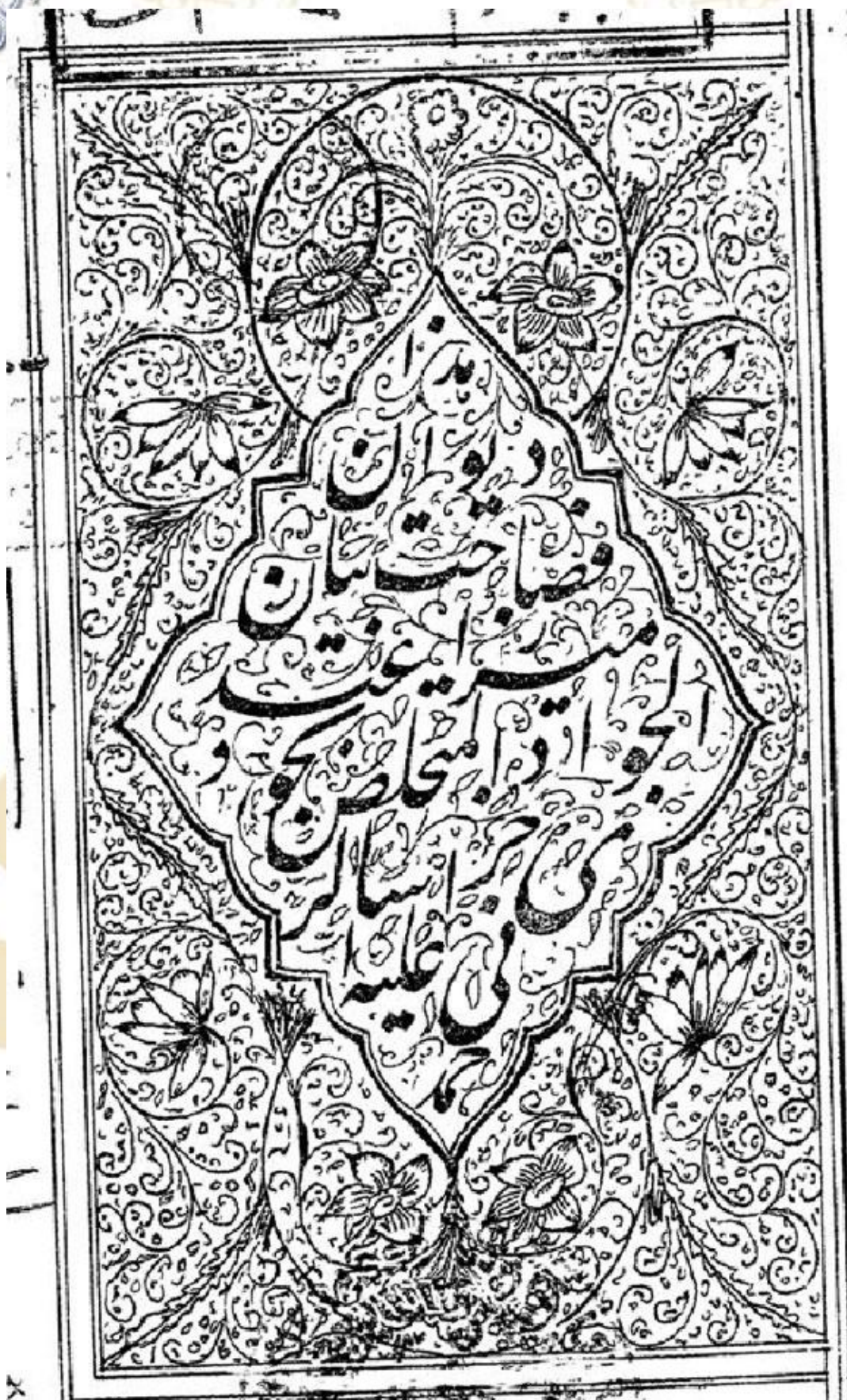

نشریه الکترونیکي سازمان کتابخانه، موزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوي

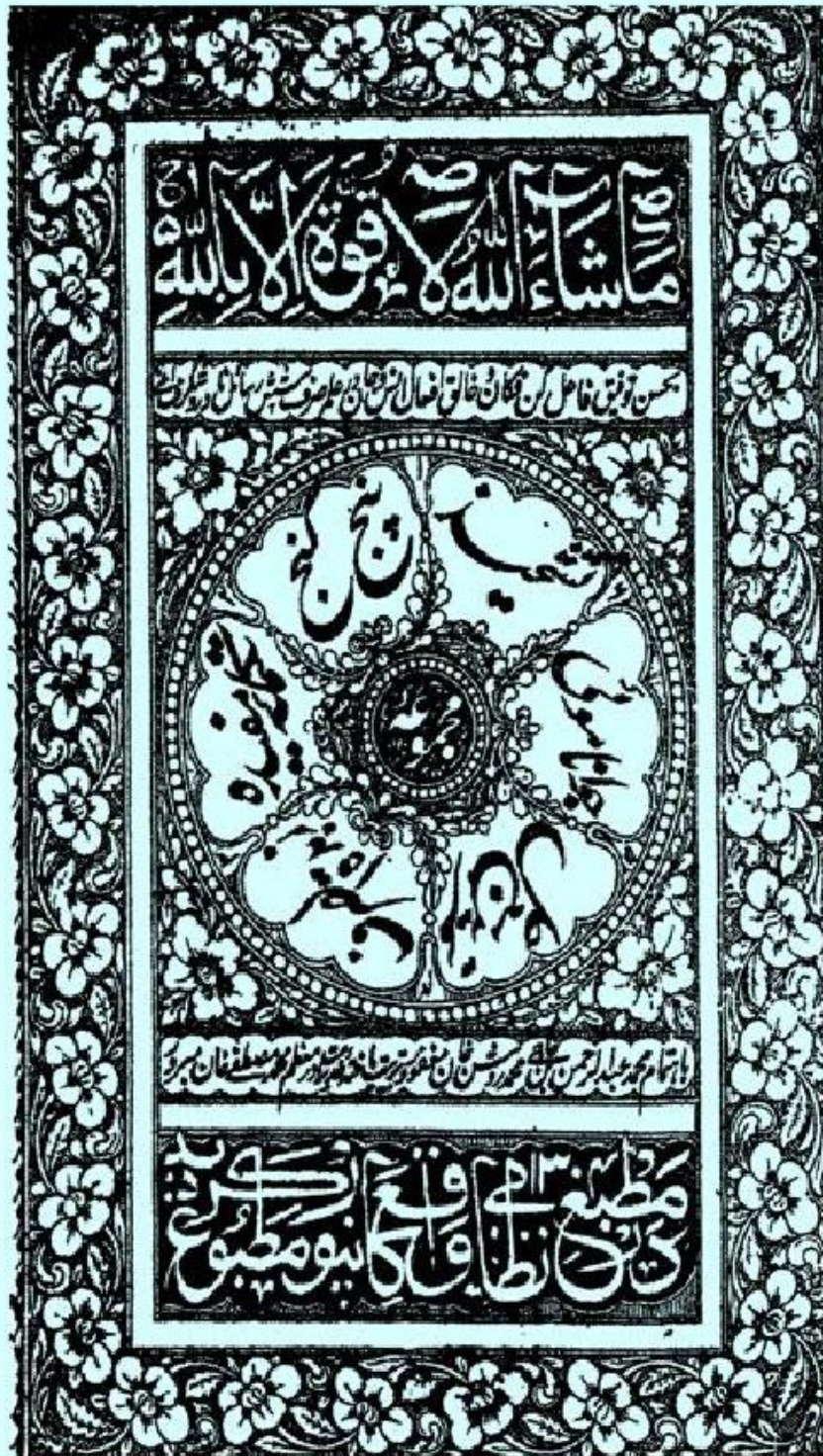
روزنامه نگاری و کتابداری
پایه هفتم
۱۳۹۱

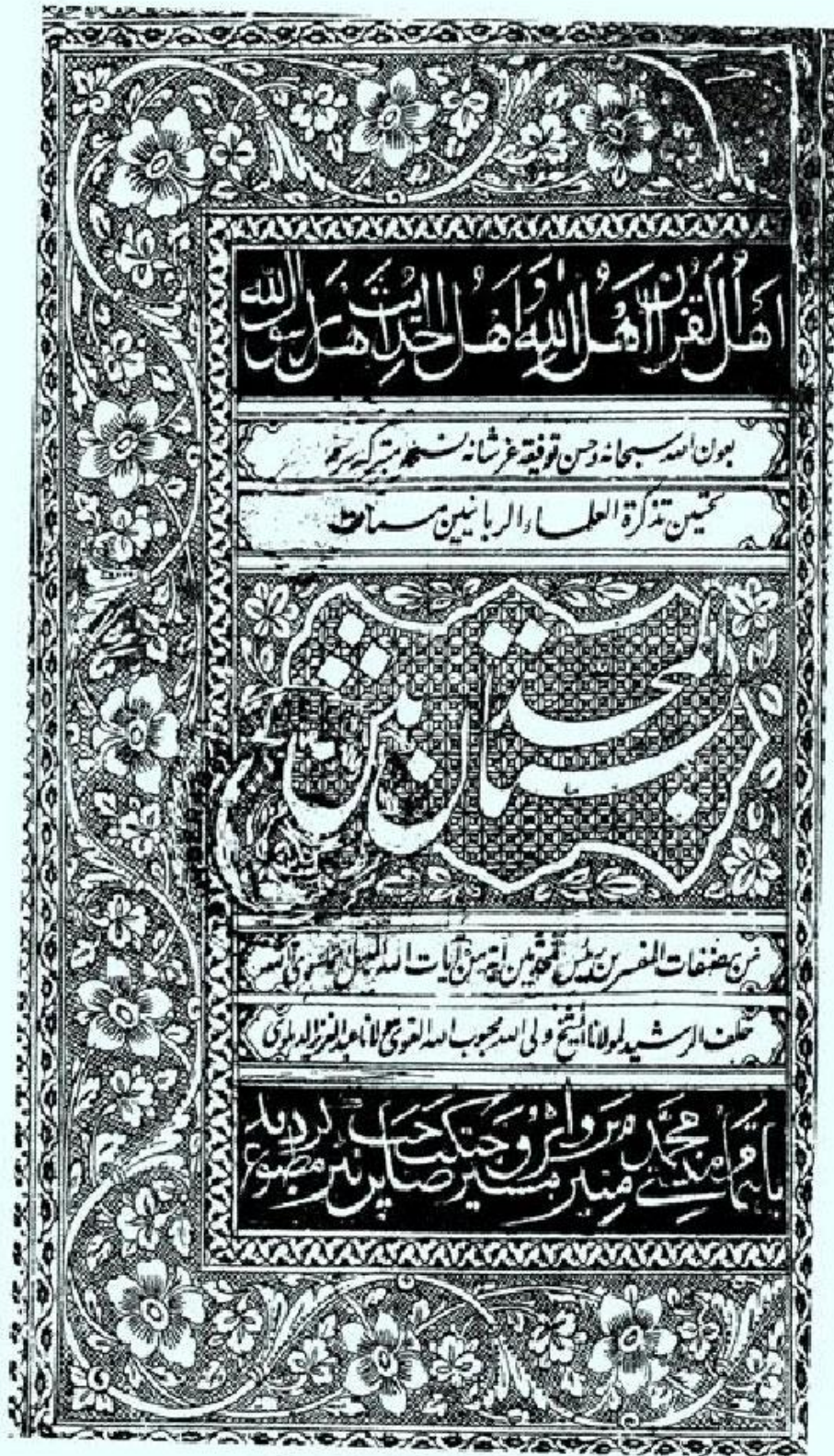

تصویر شماره ۲. دیوان غنی

تصویر شماره ۳. دیوان جودی

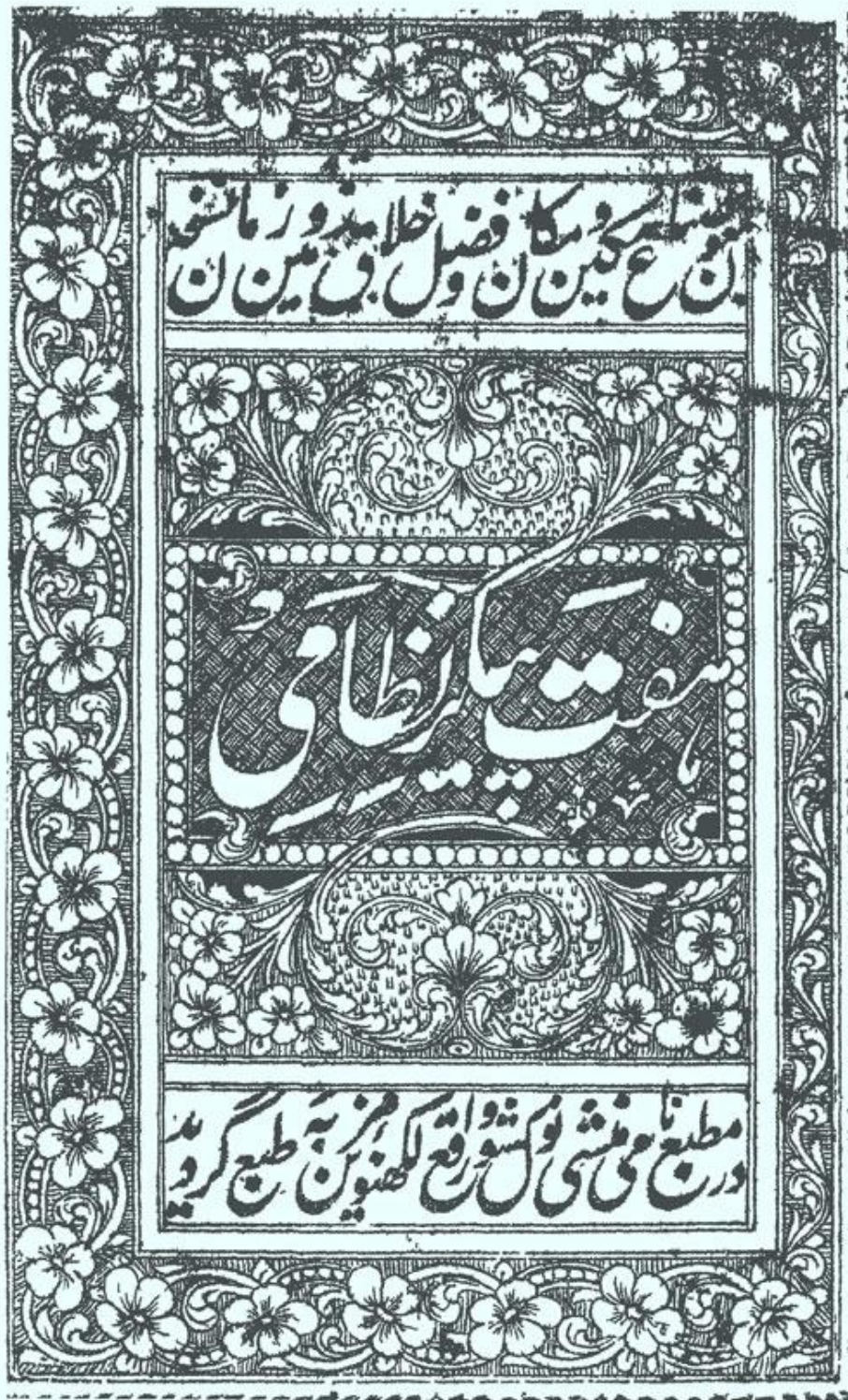

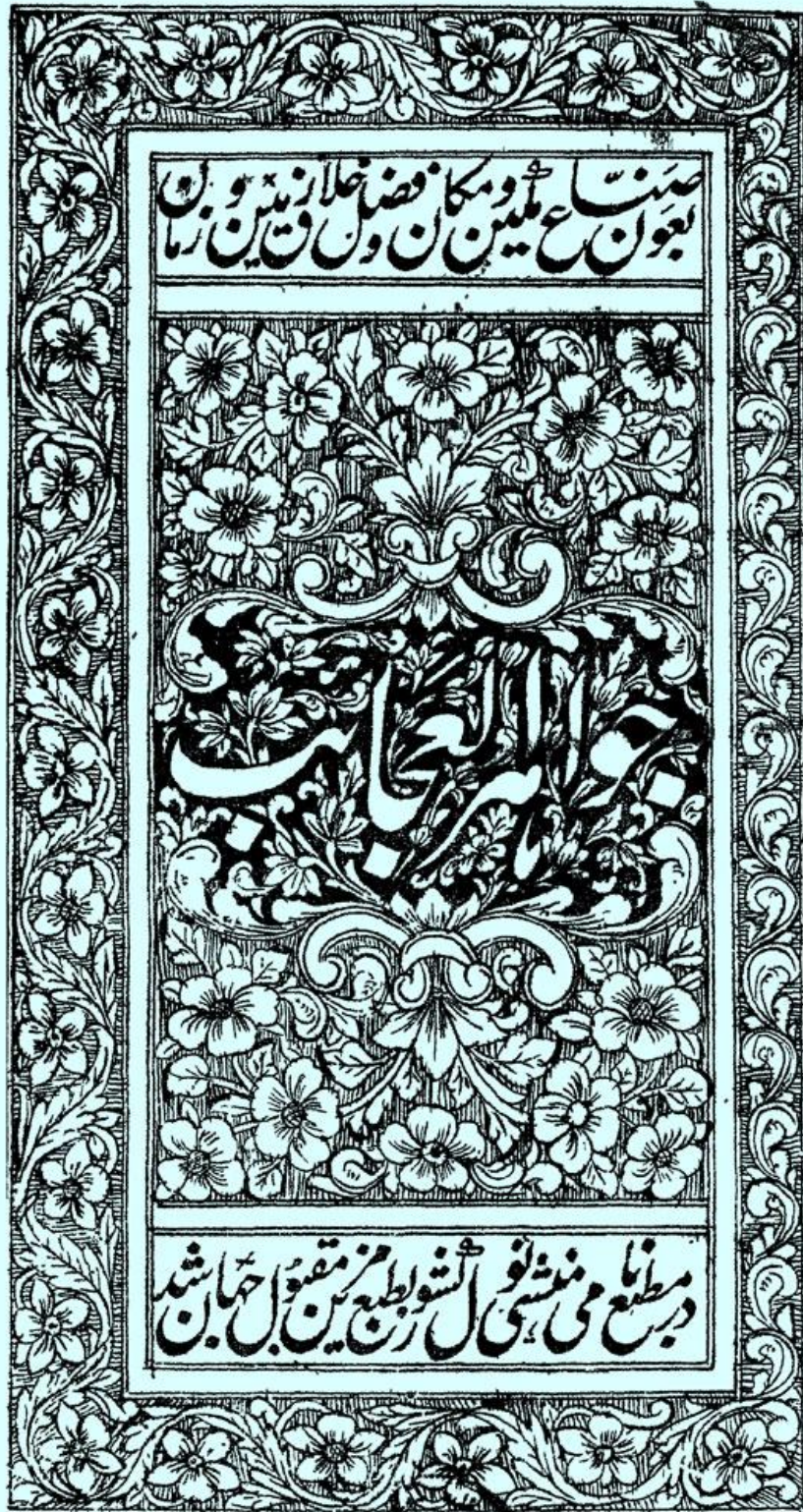
نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

روزنامه نگاری و اسناد
پایه علمی و پژوهشی
تأسیس ۱۳۸۱

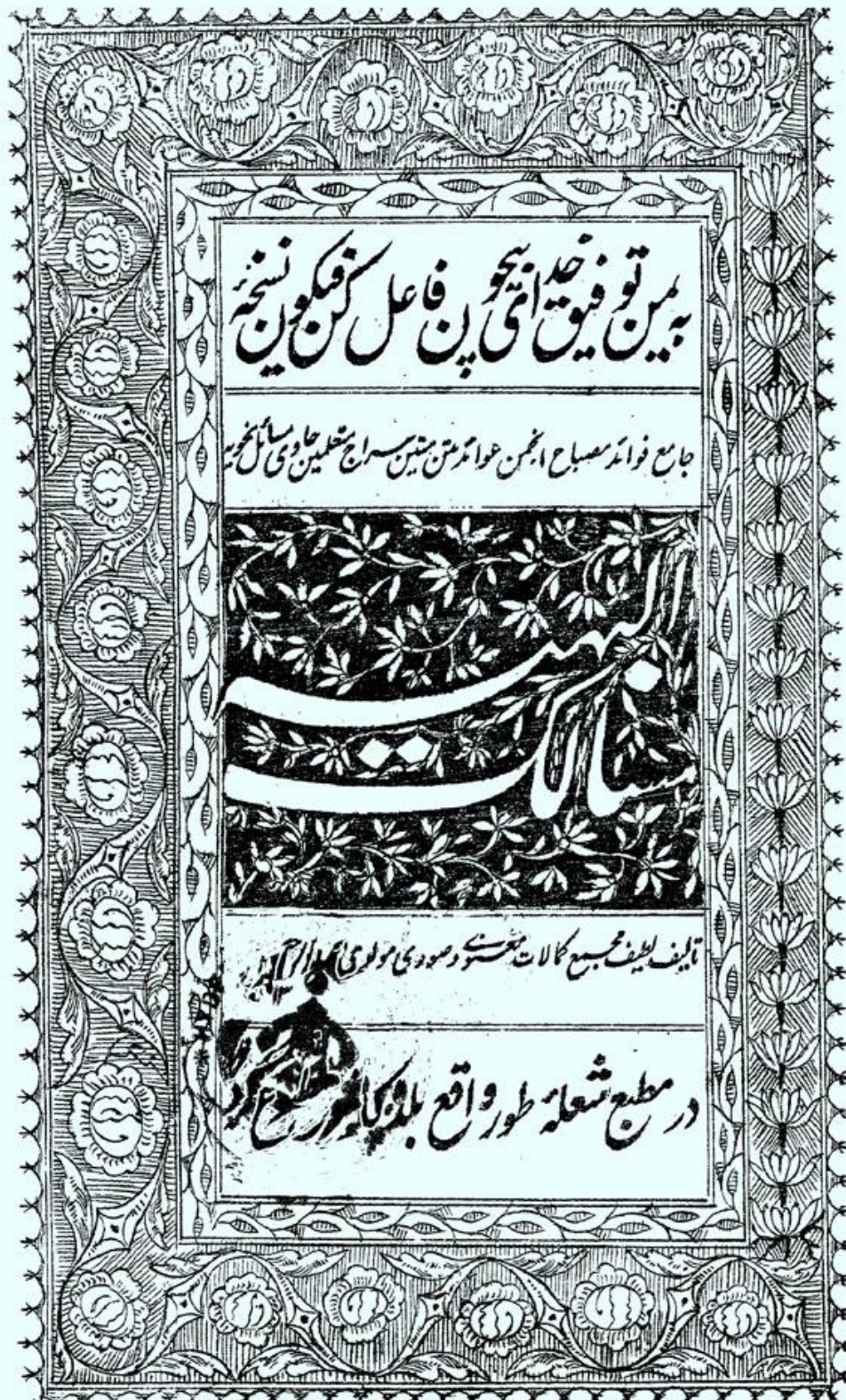
روزنامه تجار و بازرگان
شماره ۱۳۹۱
۱۳۹۱

نشریه اکثر و یکی سازان کتابخانه حوزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

تصویر شماره ۷. جواهر العجایب

نشریه اکثر و یکی سازان کتابخانه موزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

روزنامه انتشارات ۱۳۹۱
شماره ۱۰۰
۱۳۹۱

دورود و دعا
تلاوت و تفسیر
۱۳۹۱

نشریه اکثر و یکی سازمان کتابخانه حوزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ

مستند به شرح خباب قادری صاحب سبب و فقر تعزیرات عامه سرکار کرامت و تفسیر
 لفظ کلام علی صاحب علوی المتخلص بعلوی خادم آستان قدس رضوی میرزا میرزا جعفر بقدره

دیوان شورش عشق

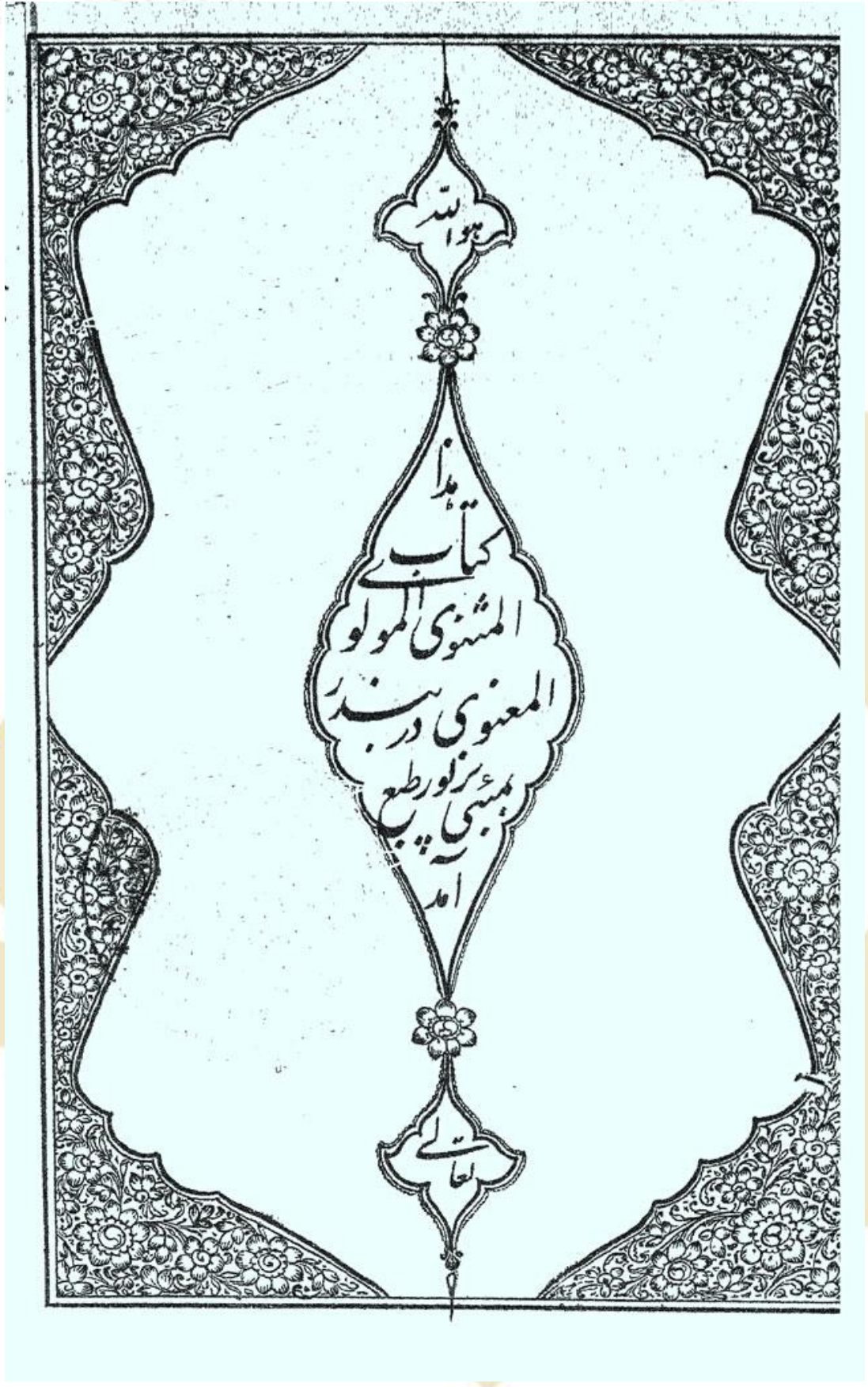
سنه ۱۳۰۹

من تصانیف عالم حقانی مازنی حضرت شیخ سعد الدین صاحب
 قادری المتخلص بـ شورش عشق رحمت الله علیه و قدس سره الغیر

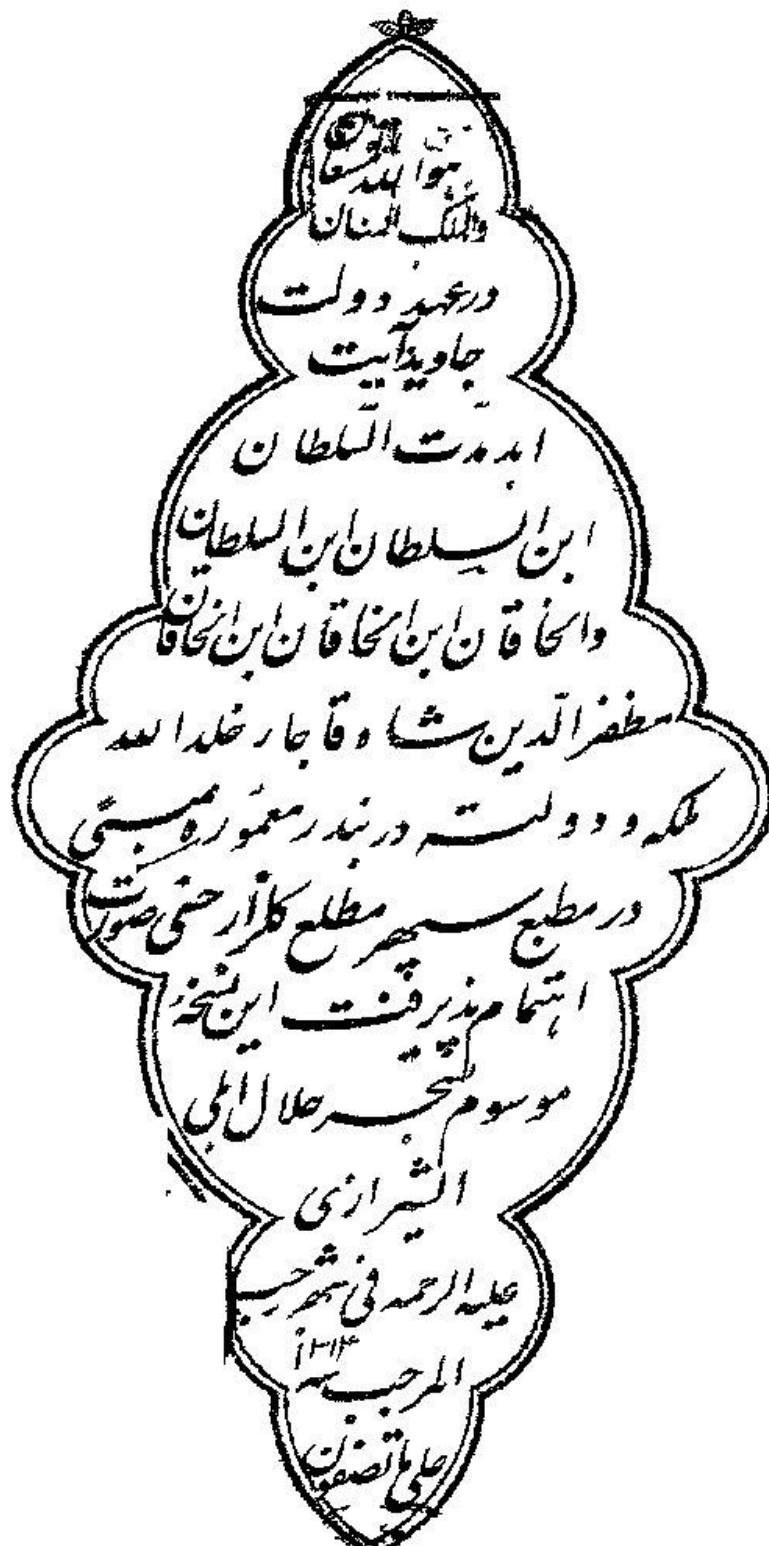
بایستگاه کاپر از ان مطبعه غریبه در طهران

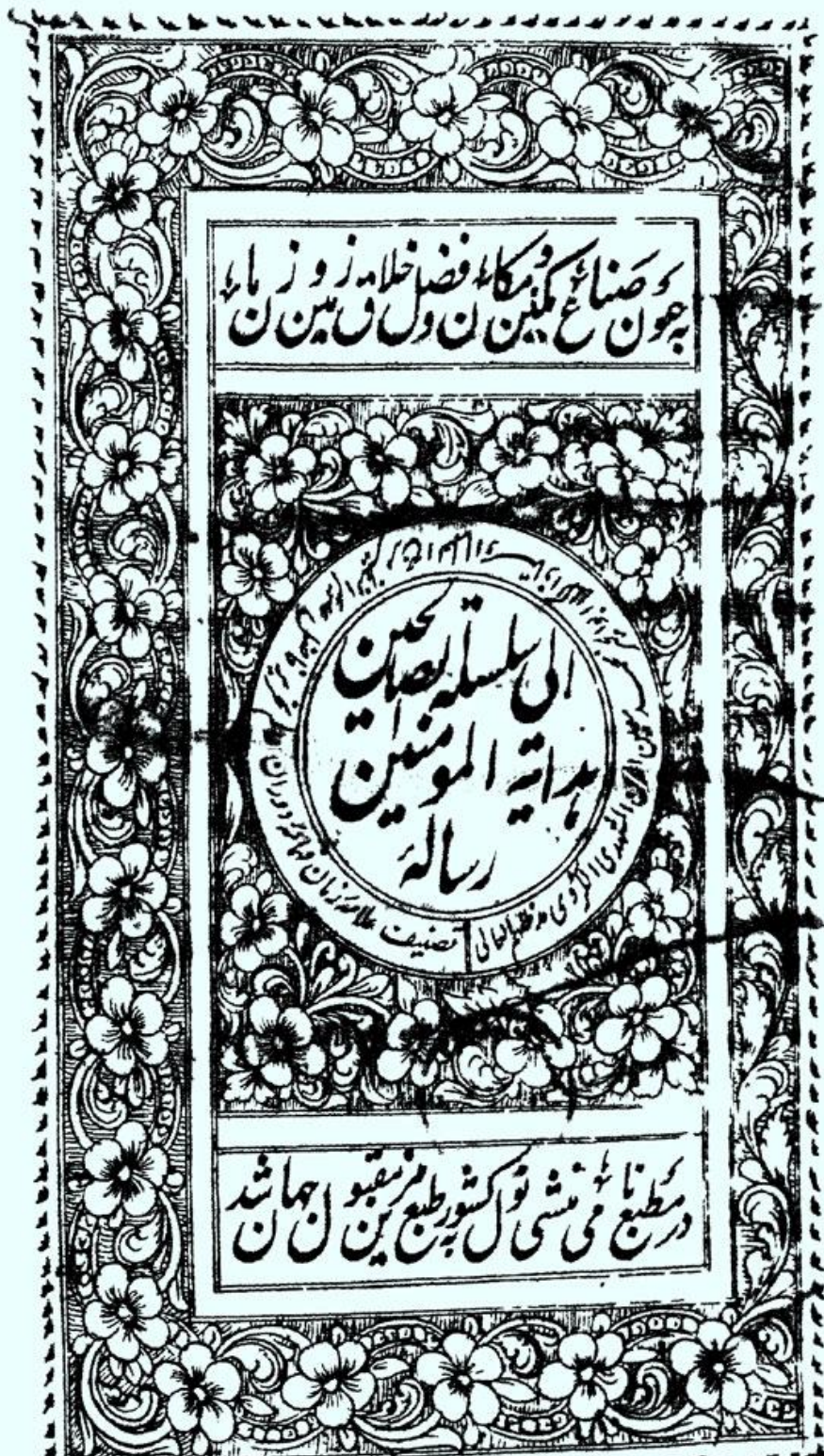
روزنامه تجار و بازرگان
شماره ۱۳۹۱
۱۳۹۱

نشریه الکترونیک سازمان کتابخانه، موزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

تصویر شماره ۱۲. مشنوی معنوی

III.5

تصویر شماره ۱۵. مجربات متیسی

روزنامه انتشارات ۱۳۹۱
۱۳۹۱

زندگانی منشی نول کشور

سعد یا مردنکو نام نمیرد هرگز
مردم آفت که نامش به بخونی نیرند

منشی نول کشور (آبجانی) بانی این "مطبع عظیم"
مردی فاضل بود در علم نوازی و ادب پروری
یگانه روزگار خوش بود در سنه ۱۳۲۶
در قریه "میتوی" از مصنفات بلده
علی گنده "هندوستان" تولد یافت پدرش
منشی جهاد اسی هم مرد فاضل و علم دوست
بوده و بدش منشی بال میکند در شهر "آگره"
ناظم خزانه سرکار انگلیسی بود منشی
نول کشور همچون دستور آن زبان در
تحصیل زبان عربی و فارسی مشغول شده
درس کتب متداوله را با تمام رسانید
درس اشنا ذوق صحافت نگاری در نهاد
ادبتمن گشت و هارته تام روی نمود
پدرش در کسب تجارت مشغول بود منشی نول کشور

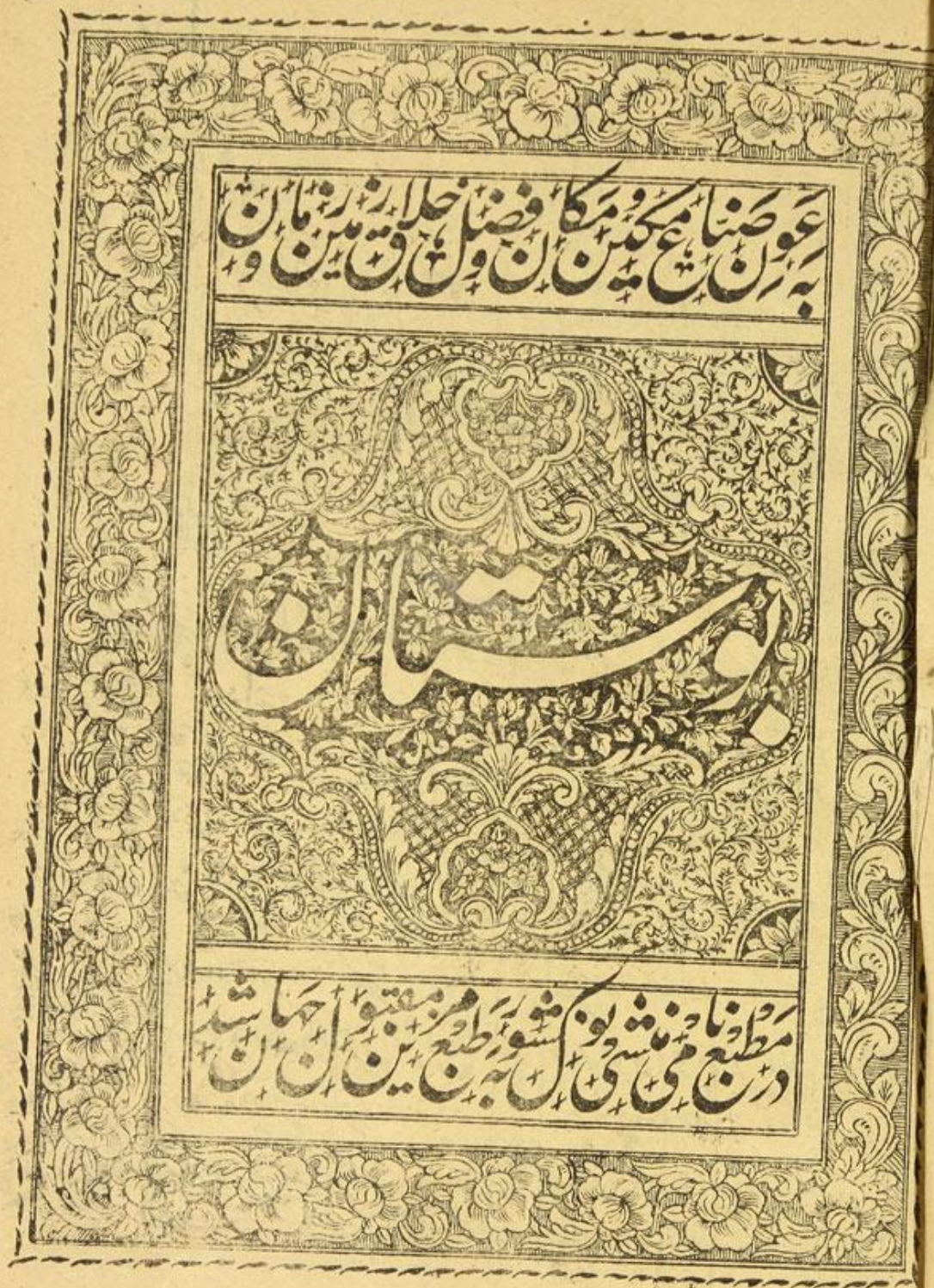

بنام خدا

تعارف

این چاپخانه بزرگ که گنجینه علوم و معارف است از سال ۱۳۵۴ تا کنون در خدمات علوم و فنون بسیار انماک دارد و ناشر کتب بسیار است از کتب علمی و ادبی و تاریخی و مذهبی زبان فارسی که از روز تاسیس خود تا این زمان نشریات سودمند در ایران و هندوستان نشر داده است. اینک برای انجام وظیفه ادبی و ادامه خدمات معارفی حاضر است.

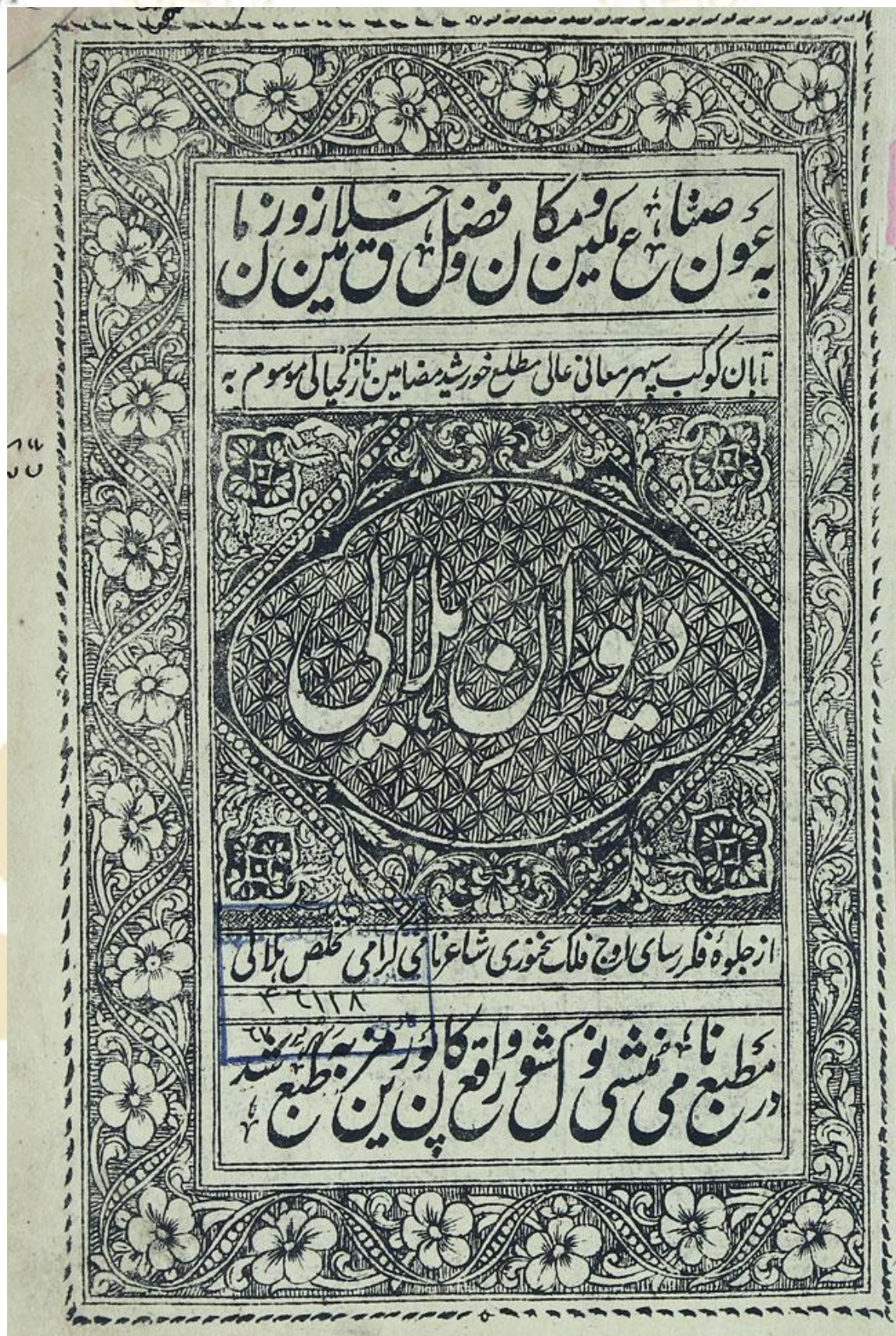
ارباب دانش آگاهی دارند که در برابر عظم ایشیا، هیچ چاپخانه در اشاعت کتب عربی و فارسی بزرگتر از این نیست، مؤسسه این چاپخانه بزرگ منشی نولکشور (مرحوم) در اشاعت کتب عربی و فارسی سعی بلیغ نموده کتب بسیار از مؤلفات دانشمندان قدیم با صرف سرمایه کثیر فراجم آورد و از محاسن صدق و معنوی آراسته کرده نشر کرد.

روزنامه انتشارات ۱۳۹۱
شماره ۱۳۹۱

۱۳۹۱

روزنامه اطلاعات ۱۳۹۱
شماره ۱۳۹۱

بسم الله الرحمن الرحيم
رویت لائف

بگذار که در روی تو بینیم خدا را
خاصیت عیسی است دم باد صبارا
هرگز اثری بهتر ازین نیست عارا
بر لوح تو نوشت مگر حرف و فارا
حیف است که بر خاک نمی آن کف پارا
بالای تو ناگاه برانگیخت بلارا

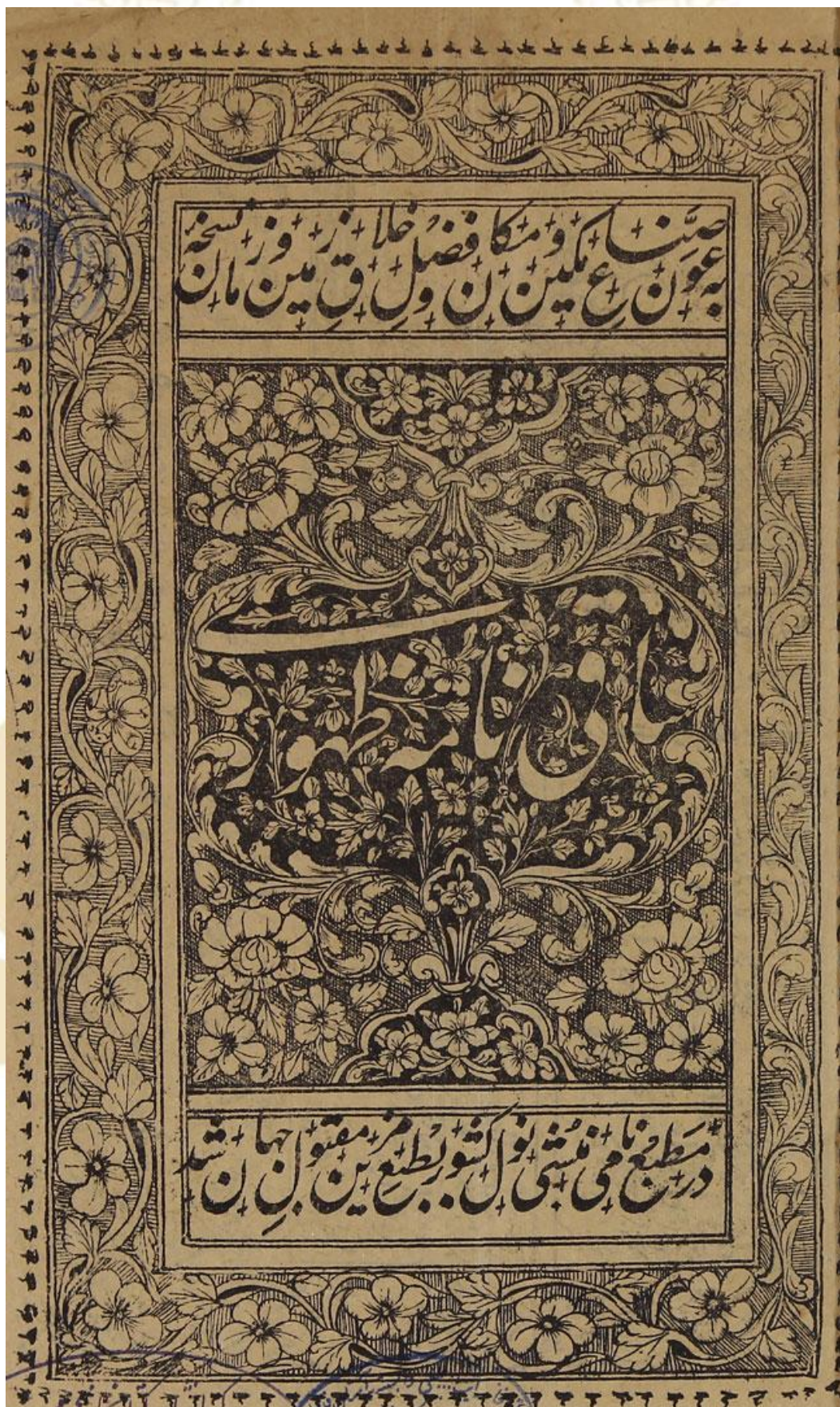
ای نور خدا در نظر از روی تو مارا
تا نکست جان بخش تو مهر اصبشارا
بیش تو دعا گفتم و دشنام شنیدم
از روز که تعلیم تو میگفت مسلم
هر چند که خوبان همه راه تو خاک اند
میخواستیم آسوده بکنیم به نشینم

گر یار کند میل بلای عجبی نیست
شامان چه عجب گریه از ندگد ارا

ز آب چشم من گل شد بر آه عشق منر لهما
شکست عید بر دلها غمگین سوختی دانه
من ز فواید غمهای شکل دیدم لیکن
سزدگر بر ترابوت ما گریه در کوش

ندامم تاجه گلها بشکفت آفرین گلها
ز بهی اغی که تار و زیامت ماند بر لهما
غمم همجران بود شکل تیرین حمله شکلهما
چرا که منزل مقصود بر بیتیم محلهما

دیوان هلالی

نشر الکترونیکی ساندن کتابخانه مؤرخه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

روزنامه اطلاعات ۱۳۹۱
۱۳۹۱

شریاده طایفم تاک را +
شراب شفق در غم شام از دست
وزوش کفره در کام شام
لکه کوب مشت سهر خیم ازو
از دست گرد زره گرافت
طلبکار او دیر بے وسعت
یکی در حسد بابت سست نیاز
پراز نقل اختر کی خزان سب
دھب ساغر فعل تر لاله را
بجام کللا رات صبح داد
که از مهر ساقش گرد دست
که شد نقل ان سحر باده
که دارد شراب بویا سحر باده

شما هم که ایندی پاک را
که خورشید را صورت بجام از دست
از لاله شمع بر فرق س
رگ تاک امیسه را خیم ازو
سکون در پیش بخت نیاز
پرستار او زنده و زار دست
یکی در حرم پادشاه سست نیاز
فی شب نشینان بزم طرب
گفته طرب بزم غم شام
فرخنده فیض سهر باده
خمار کس را ز کوثر شمع
سے و آو در مجلس شاد باده
سقا ق از دست سهر خیم

بسم الله الرحمن الرحيم
این کتاب در دسترس عموم است
و به منظور اطلاع رسانی
در مورد اسناد و کتابخانه
آستان قدس رضوی
نشر شده است.
این کتاب شامل اسناد و
کتابخانه آستان قدس رضوی
است و به منظور اطلاع رسانی
در مورد اسناد و کتابخانه
آستان قدس رضوی
نشر شده است.
این کتاب شامل اسناد و
کتابخانه آستان قدس رضوی
است و به منظور اطلاع رسانی
در مورد اسناد و کتابخانه
آستان قدس رضوی
نشر شده است.

فاتحه الطبع	بمقرب بنادوی مثل گشت خصم ز شب در رفیق تو در طبع و دهر میرودان عدلت فلک حاضرت و گشت بشت و دکنیگا و وقت گفت بخت خصم در ایام سخا درین بلد کا مقام و کرامت بچه پیشکار درین پیشگاه ز بار و تارگران سنگ تو بیدر وید و بخت تو تار و خشت سے خمر و لولائے ترا و عاے برادر و کان سے منعم بته کش نباشد اگر همسر تو ز من جمیع گودت جو گودم فبار علاقت ز شوق و شکر خشت تو ز و وقت که مراد راحت است ز فرکان نگار در پناشت باین سائیه خورشید در کوچه نشت ز افشاد رنگ و بویست سخن مهر تو جعفر و روزگار ظهوری ز حد سے برد گفتگو یاساقی سے بغیرین زبان که اگر دو بخت سخفا تمام
بعد حمد و سپاس از دلی جنتا و درود بر رسول جنتی خورشید باد که درین آوان خشت توانان که عالمیان را ساکنین مهابای قدر نفوذ شر در کفیت در خاسته جمل این سنه یکم بر طاعت است کتاب عیدم احزاب ساقی نامه ملا نوری طهور سے رک رک الحق عز وبت مضایق لذت آمیزش طبع صافی ذو افقان زو علم و منیر اربابان حقیق مخموم فردوسیان سرت الکیه است و عمارت و طاعت الفان و گنیشیش بیشا که از زمین مناد است و اجرای آمناء لب و زبان انصاحت سبحانی لیر زنیغی که از ان ظهور حاجره سے دهر جانان طهر فزین طهر فارابی گفتنش میر کار و روان مطین ناسه صاحب خود سے که از کاسه لیس فیض آن برکت مدام در خاسته و بهایت غلط گفتار عالمی بیاسن نبیل فصل خوش کار وانی والا هم دور و به صفت نقوت و قدر دانی او چنانکه دانسته شرفا فاست و اشهر اسم سایشش پیشش جهور مشهور است بطبع نو لکشتور کانپور کمال انصیح و تنخه براد و جلالی انصیح و تنخه خدا نام پشایند و نیک و کریم	ز رنگم شمشیر که مایه باد قد سے میبل بهنجار باد ز سبیل و اساقی در انکار باد طبع فارغ از پاس اظهار باد زبان طلب سست و سرشار باد توان گفت مبلغ بخت ارباب باد ز خنده و دان پیشه کلان کار باد زمین ساسه ز افو که کسار باد چو عاشق شب و عده بهیدار باد غم از سینه است و پیشا بار باد همه قد دل شان گفتار باد خج غنیمت شش تار و ناز باد انجمن ز کویت هواد و باد شک پیش و دلاست انگار باد مستلح جگر گرم بازار باد ز دوسه که تو در سیم گلزار باد پسے سایه قدر پاسه و دوزار باد سمن سیکر لاله رضایار باد مضامین کباب سبب بار باد موفق با بخت نام گفتار باد بمثال بلبل همسر و پرومان چو گلزار احسنر نامه از اسلام
بقلم جبر قسم عباد حقیر بانکی لال تخلصن قو قو قو قو	بمقرب بنادوی مثل گشت خصم ز شب در رفیق تو در طبع و دهر میرودان عدلت فلک حاضرت و گشت بشت و دکنیگا و وقت گفت بخت خصم در ایام سخا درین بلد کا مقام و کرامت بچه پیشکار درین پیشگاه ز بار و تارگران سنگ تو بیدر وید و بخت تو تار و خشت سے خمر و لولائے ترا و عاے برادر و کان سے منعم بته کش نباشد اگر همسر تو ز من جمیع گودت جو گودم فبار علاقت ز شوق و شکر خشت تو ز و وقت که مراد راحت است ز فرکان نگار در پناشت باین سائیه خورشید در کوچه نشت ز افشاد رنگ و بویست سخن مهر تو جعفر و روزگار ظهوری ز حد سے برد گفتگو یاساقی سے بغیرین زبان که اگر دو بخت سخفا تمام